

**PAGRINDINIO UGDYMO 5-10 KLASIŲ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ
PRITAIKYMO REKOMENDACIJOS**

**specialiųjų poreikių – žemų (riboto intelekto) gebėjimų ir
nežymiai sutrikusio intelekto – mokinių ugdymui**

RENGĖJAI:

M. Bareikienė, D. Binkienė, R. Brazauskienė, J. Dzikavičiūtė, V. Gadliauskienė, Š. Gerulaitis, N. Grybovienė, Ž. Jautakytė, E. Juodienė, dr. V. Kazragytė, I. Kirkutytė-Aleknienė, P. Leonavičius, S. Likienė, G. Orintienė, dr. A. Pacevičiūtė, D. Paulauskienė, H. Prośniakova, S. Skapienė, dr. R. Skripkienė, I. Staknienė, D. Szejnicka, K. Šleževičius, A. Vilimienė, S. Vingelienė, V. Zeliankienė.

REDAKCINĖ GRUPĖ:

Dr. P. Gudynas, I. Ramoškaitė, S. Vingelienė, V. Zeliankienė.

RECENZAVO IR SIŪLYMUS TEIKĖ:

Kėdainių specialiosios mokyklos mokytojai: J. Bajorienė, G. Čečkauskas, D. Jonavičienė, R. Kairienė, M. Kelpšienė, A. Kisielienė, D. Kvederienė, A. Macionienė, B. Nekrošienė, G. Sarapas, J. Šulcienė, V. Tymienė, R. Žemgulienė, L. Žukauskaitė.

Vilniaus Versmės vidurinės mokyklos direktorė dr. A. Galkienė ir mokytojai, specialiojo ugdymo pedagogai: D. Aidukaitė, Ž. Aleksandravičius, V. Ališauskienė, I. Bunikytė, A. Cechanovič, R. Juknevičienė, I. Juršėnaitė, R. Kareniauskaitė, G. Keršienė, A. Kupčinskas, V. Leknickienė, S. Markūnas, R. Meškelevičiūtė, N. Mileriuvienė, A. Petrauskaitė, R. Saltanavičienė, S. Semėnienė, L. Skinderienė, Z. Vvallace, S. Vilimaitė, J. Viskontienė, J. Žalgirytė, R. Žemionienė.

TURINYS

I. ĮVADAS	
Rekomendacijų paskirtis.....	
Specialiųjų poreikių mokinių pagrindinio ugdymo tikslai.....	
Mokinių intelekto gebėjimų ypatumai	
Ugdomų kompetencijų pagrindai	
Ugdymo turinio pritaikymo mokinių specialiesiems ugdymosi poreikiams principai.....	
Ugdymo gairės.....	
II. METODINĖS REKOMENDACIJOS PAGAL UGDYMO SRITIS: MOKOMŲJŲ DALYKŲ TIKSLAI IR UŽDAVINIAI, MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKINIŲ GEBĖJIMŲ RAIDA, PRITAIKYTO TURINIO APIMTIS	
1. DORINIS UGDYMAS	
Etikos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	
Etikos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
2. KALBOS	
Lietuvių gimtosios kalbos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	
Lietuvių gimtosios kalbos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
Baltarusių, lenkų, rusų, vokiečių gimtųjų kalbų bendrųjų programų pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	
Baltarusių, lenkų, rusų, vokiečių gimtųjų kalbų bendrųjų programų pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
Lietuvių valstybinės kalbos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	
Lietuvių valstybinės kalbos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
Užsienio kalbų bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams...	
Užsienio kalbų bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
3. MATEMATIKA	
Matematikos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	
Matematikos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
4. GAMTAMOKSLINIS UGDYMAS	
Gamtamokslinio ugdymo bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams	
Gamtamokslinio ugdymo bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
5. SOCIALINIS UGDYMAS	
Istorijos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	
Istorijos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....	
Geografijos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....	

Geografijos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams...
Pilietiškumo ugdymo bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Pilietiškumo ugdymo bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

6. MENINIS UGDYMAS

Dailės bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Dailės bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

Muzikos bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Muzikos bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

Teatro bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Teatro bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

7. INFORMACINĖS TECHNOLOGIJOS

Informacinių technologijų bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Informacinių technologijų bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

8. KŪNO KULTŪRA

Kūno kultūros bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Kūno kultūros bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

9. TECHNOLOGIJOS

Technologijų bendrosios programos pritaikymas žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams.....

Technologijų bendrosios programos pritaikymas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.....

ĮVADAS

Rekomendacijų paskirtis

Šios *Pagrindinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos* parengtos bendrojo lavinimo ir specialiųjų mokyklų mokytojams, dirbantiems su specialiųjų ugdymosi poreikių – žemų (riboto intelekto) gebėjimų ir nežymiai sutrikusio intelekto.– mokiniais.

Rekomendacijų paskirtis – nužymėti ugdymo turinio individualizavimo gaires 5–10 klasių žemų (riboto intelekto) gebėjimų ir nežymiai sutrikusio intelekto mokinių ugdymui siekiant, kad mokiniai įgytų jų galimybes atitinkančių bendrųjų kompetencijų ir esminių dalykinių kompetencijų pagrindus, pateikti mokytojams rekomendacijų, kaip veiksmingiau įgyvendinti *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas* (2008) dirbant su minėtomis mokinių grupėmis.

Atsisakius atskiro Specialiojo ugdymo įstatymo ir integravus jo svarbiausius teiginius į Švietimo įstatymą, palaipsniui keičiami ir kiti specialiųjų ugdymą reglamentuojantys dokumentai. Ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius, palaipsniui atsisakoma specialiųjų, modifikuotų, adaptuotų programų ir vadovaujamosi *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiomis programomis* (patvirtintomis 2008 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-2433), taip pat *Bendraisiais ugdymo planais* (patvirtintais 2008 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-1424). Mokyklos ir mokytojai, remdamiesi šiais dokumentais ir juos lydinčiomis *Bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijomis specialiųjų poreikių mokinių ugdymui* (2009), formuoja mokyklos ir klasės lygmens ugdymo turinį pagal atskirų klasių ir mokinių poreikius, rengia individualias programas taip, kad mokiniai pagal savo išgales pasiektų kuo geresnių rezultatų. Siekiama bendrojo ir specialiojo ugdymo dermės, vieningos į kompetencijų ugdymą orientuotos šiuolaikinio ugdymo krypties, ugdymo turinio prieinamumo ir vaikų integracijos pagrindinį išsilavinimą teikiančiose bendrojo lavinimo ir specialiojo ugdymo įstaigose.

Šiomis rekomendacijomis siekiama padėti mokytojams pritaikyti mokomųjų dalykų bendrąsias programas žemų (riboto intelekto) gebėjimų ir nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams:

- formuluojami prioritetiniai mokymosi *tiksiai ir uždaviniai* atitinkamų grupių mokiniams taip, kad jie tiksliau atitiktų specifinius šių mokinių ugdymo(si) poreikius – sietusi su mokinių praktiniais interesais, kasdiene gyvenimo patirtimi, įprasta artima socialine-kultūrine aplinka, dėmesys būtų kreipiamas į kultūringo vartotojo ugdymą, saugų elgesį gamtoje, su medžiagomis ir prietaisais, rūpinimąsi savo ir kitų sveikata, aplinkos saugojimą ir kt. Šių uždavinių siekiama su individualia mokytojo ir specialistų pagalba;
- aprašomos orientacinės *mokinių gebėjimų raidos gairės*, atitinkančios aptariamų mokinių grupių intelekto raidos ypatumus ir mokymosi galimybes, kurių paskirtis – palengvinti mokytojui mokinio individualios pažangos planavimą;
- aprašoma rekomenduojama pritaikyto *turinio apimtis*, nurodomos tos dalykų temos, žinios ir gebėjimai, kurie yra esminiai keliamiems ugdymo uždaviniams įgyvendinti.

Specialiųjų poreikių mokinių pagrindinio ugdymo tikslai

Žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokinių pagrindinio ugdymo tikslai – ugdyti asmenines, socialines, kultūrinės kompetencijas, suteikti, pilietiškumo pagrindus ir elementarų dalykinį raštingumą, siekti suteikti pagrindinį išsilavinimą, parengti mokymuisi pagal mokinio gebėjimus pritaikytą vidurinio arba profesinio mokymo programą.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių pagrindinio ugdymo tikslai – ugdyti asmenines, socialines, kultūrinės kompetencijas suteikti pilietiškumo pradmenis, sudaryti savarankiško gyvenimo įgūdžius, suteikti elementarų bendrąjį raštingumą, rengti mokinius įgyti profesiją ir naudotis tęstinio ugdymo galimybėmis pagal jų gebėjimus pritaikytą profesinio mokymo arba pritaikytą vidurinio ugdymo programą. (*Šiuo metu tai – adaptuota pagrindinio ugdymo programa, pagal kurią mokosi nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai bendrojo lavinimo mokyklose*).

Mokinių intelekto gebėjimų ypatumai

Rengiant šias metodines rekomendacijas, remtasi psichologijos mokslo terminais: *žemi intelekto gebėjimai* ir *nežymiai sutrikęs intelektas*, kurie apibūdina mokinių pažinimo ir mokymosi sutrikimų ypatumus. Šios sąvokos pagrįstos psichologų atliktais intelekto testavimo įvertinimais, o skliausteliuose nurodomas jų atitikmuo psichologinių pedagoginių tarnybų klasifikacijoje vartojamoms specialiųjų poreikių kategorijoms.

Žemi intelekto gebėjimai (ribotas intelektas) – tai ribinė zona tarp normalaus intelekto funkcionavimo ir sutrikusio intelekto. Žemų intelekto gebėjimų kategorijai priskiriami mokiniai, kurių IQ yra nuo 71 iki 79. Šios grupės mokinių pažinimo procesai ir išmokimo dėsningumai panašūs į kelias metais jaunesnių, žemesnių klasių normalios intelekto raidos mokinių. Žemi intelekto gebėjimai mokykloje paprastai pasireiškia mokinio mokymosi pasiekimų atsilikimu iš dviejų ir daugiau mokomųjų dalykų. Žemų intelekto gebėjimų mokiniai neretai vadinami „lėtai besimokančiais“ arba patiriančiais „bendrujų mokymosi sutrikimų“. Atlikdami intelektines užduotis, tokie vaikai naudoja tuos pačius samprotavimo būdus, jie nuosekliai pereina tas pačias kognityvinių-pažinimo gebėjimų raidos stadijas, bet progresas yra daug lėtesnis nei kitų bendraamžių. Dažnai tokiems mokiniams trūksta intelektinės veiklos savarankiškumo, būdinga perdėta priklausomybė nuo mokytojo. Vaikams būdingi nepakankami kritinio, loginio mąstymo gebėjimai: jie sunkiai taiko naujus principus sudėtingesnėms problemoms (užduotims) spręsti, sunkiai pagauna naujų žodžių prasmę, negali greitai daryti išvadų iš pateiktų faktų, nepakankamai skiria esminius ir antraeilus dalykus. Tokie mokiniai retai dalyvauja diskusijoje ar užduoda kitiems klausimus, kad gautų jiems trūkstamos informacijos. Jiems sunku perfrazuoti duotą mintį, išreikšti ją savais žodžiais, dažniausiai ji atkartojama tais pačiais žodžiais, kaip ir buvo pateikta. Trūksta mąstymo lankstumo.

Kadangi žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokinių mokėjimo mokytis kompetencija formuojasi lėtai, todėl iškyla poreikis programą jiems palengvinti, numatyti kiek žemesnius mokymosi pasiekimų reikalavimus.. Svarbu atsižvelgti į tai, kad žemų intelekto gebėjimų mokiniai dėl patiriamų mokymosi sunkumų dažniau nei jų bendraamžiai formuojasi žemą Aš savivoką. Mokymosi nesėkmės susijusios su jų mąstymo ypatumais (pavyzdžiui, dėmesio ir atminties stokos, riboto suvokimo, informacijos apdorojimo, skaitymo, rašymo, loginio samprotavimo sudėtingumo), patiriamomis emocijų arba elgesio problemomis (hiperaktyvumu, agresija ar nerimu, žema motyvacija, atsiribojimu ir kt.). Šiuos ypatumus dažniausiai lemia ne įgimti vaiko psichikos sutrikimai, o komplikuota socialinė sąveika, t. y. santykiai tarp vaiko ir jo socialinės, mokymosi, kultūrinės aplinkos. Palanki emocinė ugdymo aplinka ir efektyviai pritaikyta ugdymo programa gali padėti žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams sėkmingai spręsti su mokymosi susijusias problemas, padėti išvengti išmokto bejėgiškumo ir kitų elgesio kraštutinumų, skatinti pozityvų savojo Aš suvokimą.

Nežymiai sutrikęs intelektas (lengvas protinis atsilikimas) nustatomas įvertinus dviejų sričių gebėjimus – intelekto funkcionavimo ir adaptacijos įgūdžių. Nežymiai sutrikęs intelektas pasireiškia daug silpnesniu už vidutinį intelekto funkcionavimu – mokinių IQ intervalas yra tarp 50 ir 70. Taip pat riboti adaptaciniai įgūdžiai, kurie būtini kiekvienam žmogui prisitaikant prie gyvenamosios aplinkos iš dviejų ar daugiau šių sričių: komunikavimo, savęs priežiūros, gyvenimo šeimoje, socialinio dalyvavimo, kryptingumo siekiant tikslo, sveikatos priežiūros ar saugumo, problemų sprendimo, laisvalaikio, darbo. Dažniausiai neįmanoma nustatyti tikslios intelekto sutrikimo priežasties. Nežymiai sutrikusio intelekto vaikus specialistai neretai vadina turinčiais *kultūros ir šeimos nulemtą protinį atsilikimą*. Šiuo terminu apibūdinami mokiniai, kuriems būdingi šie ypatumai: a) nėra smegenų pažeidimo požymių; b) bent vienas iš jo tėvų pasižymi intelekto sutrikimu; c) bent vienas iš brolių ar seserų yra sutrikusio intelekto (jei jis turi brolių ar seserų). Specialistų požiūriu, sutrikęs intelektas – koreguojama ir kartais laikina būklė.

Dirbant su nežymiai sutrikusio intelekto mokiniiais, ypač daug dėmesio reikia skirti mąstymo, pažintinių interesų ugdymui, kalbos raidai.. Labiausiai sutrikusios paprastai būna šių mokinių loginio mąstymo operacijos: analizavimas, lyginimas, apibendrinimas, išvadų

formulavimas. Jiems ypač sunkiai sekasi matematika, gramatika. Kalbos raida sulėtėjusi, bet dauguma mokinių gali vartoti kalbą kasdienėje veikloje. Kalba skurdi, joje mažai apibendrinamųjų žodžių. Dėl mąstymo inertiškumo mokiniai negeba pritaikyti jau įgytų žinių naujose, neįprastose situacijose. Dažniausiai vyrauja vaizdinis, o ne verbalinis suvokimas, todėl jiems perteikiamos akademinės žinios turėtų būti glaudžiai siejamos su praktine veikla, gyvenimo patirtimi, iliustruojamos konkrečiais pavyzdžiais. Mokomąją medžiagą geriau išimena dažnai ją kartodami. Svarbus vaizdumo taikymas ugdymo procese. Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai pasižymi valingos veiklos stoka, pajėgūs organizuoti savo veiklą tik padedami suaugusiųjų, tačiau vaikai geba dalyvauti tikslingoje veikloje, kai užduotys atitinka jų sugebėjimus. Jie yra pakankamai darbštūs, drausmingi, pareigingi, sielojasi dėl nesėkmių, džiaugiasi pasiekę gerų rezultatų. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių pažintinių gebėjimų ugdymui (pojūčių, suvokimo, dėmesio, kalbos, motorikos lavinimui, valios, emocijų sferos tobulinimui) ypač svarbi praktinė veikla pamokų metu ir popamokinėje veikloje. Jei ugdymo programos turi teigiamą poveikį, kai kurių, ypač lengvai sutrikusio intelekto žmonių, būklė laikui bėgant gali pagerėti, ir jie nebebus priskiriami sutrikusio intelekto kategorijai. Palanki emocinė ugdymo aplinka ir mąstymo stimuliavimas gali padėti šiems mokiniams formuoti mokymosi ir socialinės adaptacijos įgūdžius, pozityvų savojo Aš suvokimą, koreguoti sutrikimus, lengvinti socializaciją ir integraciją į socialinį kultūrinį gyvenimą.

Kiekvienam atskiram mokiniui dalis ar net daugelis šių ypatumų gali būti nebūdingi, nes mokinių specialieji poreikiai ir sutrikimai būna labai įvairūs. Todėl individualizuojant ugdymą svarbu atsižvelgti į kiekvieno konkretaus vaiko unikalumą. Mokytojui, rengiančiam individualią programą žemų (riboto intelekto) gebėjimų arba nežymiai sutrikusio intelekto mokiniui, svarbu pažinti ir ugdymo mokinio asmenybę, turėti žinių apie mokinio socialinę aplinką ir atitinkamai specialiujų poreikių grupei būdingus kognityvinius (suvokimo, dėmesio, atminties, mąstymo), kalbos, emocinius-socialinius gebėjimų ypatumus ir mokymosi sunkumus. Bendradarbiaujant su specialiaisiais pedagogais, psichologais nustatomas mokiniui reikalingos specialiosios pagalbos pobūdis, intensyvumas, aptariamasis sutrikusių įgūdžių lavinimo būtinumas, numatomos korekcinės lavinamosios užduotys.

Ugdomų kompetencijų pagrindai

Siekama, kad baigę pagrindinio ugdymo programą specialiųjų poreikių mokiniai būtų įgiję gyvenimui, tolesniam mokymuisi ir darbui būtinus bendrųjų ir esminių dalykinių kompetencijų pagrindus. Bendrosiose programose išskirtos šešios bendrosios kompetencijos:

mokėjimo mokytis. Ši kompetencija apima dėmesio kontrolės gebėjimus, mokymosi planuoti gebėjimus, informacijos radimo, apdorojimo ir suvokimo gebėjimus, mokymosi rezultatų įsivertinimo gebėjimus ir mokymosi motyvaciją. Mokiniai mokomi tinkamai dalyvauti mokymosi veiklose, pasirinkti mėgstamus ir sau tinkamus mokymosi būdus, pasitikėti savo gebėjimais, suprasti, kad juos galima tobulinti, pasirinkti mokymosi galimybes. Jie mokomi naudotis mokytojo nurodytais informacijos šaltiniais ir susirasti nesudėtingą informaciją. Mokytojo padedami taiko mokytojo parodytas mokymosi strategijas, atlieka užduotis, sutelkia dėmesingumą ir saugiai, kultūringai elgiasi mokykloje, pamokose. Stengiasi užbaigti pradėtą darbą, geba paprašyti mokytojo pagalbos, jei mokantis ar atliekant bendrą veiklą kyla sunkumų. Mokytojo padedami arba savarankiškai geba įvardyti savo veiklos sėkmes ir sunkumus, taiko mokytojo pasiūlytas užduoties atlikimo strategijas ir stengiasi iki galo atlikti užduotis;

komunikavimo. Šią kompetenciją sudaro ugdomi mokinių gebėjimai orientuotis aplinkoje, atidžiai išklausti ir suprasti kitus, palaikyti ryšį su bendraamžiais ir suaugusiais, jei reikia, paprašyti pagalbos. Mokiniai mokomi suprantamai išreikšti savo asmeninius pomėgius (emocijas, mintis, nuomonę, dalytis su kitais savo patirtimi ir išgyvenimais), rasti ir suprasti nesudėtingais būdais pateiktą tiesiogiai įvardytą informaciją, perduoti informaciją įvairaus pobūdžio žodiniiais ir nežodiniiais pranešimais, naudojantis gerai žinomais (įprastais savo aplinkoje) modeliais. Mokiniai įgyja ir tradicinių mokyklinėje praktikoje kalbinio raštingumo, kalbinės raiškos, žodyno ar atskirų

žodžių, sąvokų vartojimo, simbolių atpažinimo ir vartojimo, ženklų kalbos ar atskirų ženklų vartojimo gebėjimų, ir neverbalinio komunikavimo gebėjimų;

pažinimo. Ši kompetencija apima praktinės veiklos pradmenis, gebėjimą klasifikuoti, spręsti paprasčiausias problemas, pastebėti priežasties ir pasekmės sąryšį. Ugdant pažintinius gebėjimus siekiama, kad mokiniai taptų aktyvūs ir mokytoji naudotis savo jutomais ir įgyta patirtimi aplinkinei tikrovei pažinti. Mokant įvairių dalykų, mokiniai pažįsta save, domisi socialine, kultūrine, gamtine aplinka, jos raida. Įprastose situacijose, mokytojo padedami, jie palaipsniui mokosi taikyti pažinimo metodus, saugiai tyrinėti aplinką, nuosekliai, logiškai, kritiškai mąstyti, analizuoti ir spręsti problemas, daryti pagrįstas išvadas. Įgyjami gebėjimai aprašyti pasaulį kalba, vaizdais, simboliais, matematinėmis ir kitomis priemonėmis;

socialinė-pilietinė. Ugdant socialinę-pilietinę kompetenciją, mokiniai mokomi suvokti, kad žmonės yra skirtingi, ir gerbti įvairių kultūrų, socialinių ir amžiaus grupių, abiejų lyčių žmones, supažindinami su vaiko teisėmis ir pareigomis, pratinami suvokti save kaip artimiausios bendruomenės nari. Jie įtraukiami į bendras veiklas ir mokomi bendradarbiauti su kitais bendruomenės nariais, siekti bendrų tikslų ir atlikti nesudėtingus, jų galimybes atitinkančius, vaidmenis. Mokiniai palaipsniui įgyja įgūdžių kasdienėse tarpasmeninių konfliktų situacijose ieškoti taikių konfliktų sprendimų, susitarti, rasti kompromisą. Veikiami gerų pavyzdžių, mokosi palaikyti draugiškus santykius, jei reikia, paprašyti pagalbos, atjausti kitus ir elementariose situacijose padėti kitiems;

iniciatyvumo ir kūrybingumo. Ši kompetencija apima sumanymų ir naujų idėjų, požiūrių ir veikimo būdų atradimą bei jų pritaikymą reikiamiems praktiniams rezultatams gauti. Mokiniai palaipsniui mokomi pritaikyti paprasčiausias idėjas ir standartinius veikimo būdus ne visai įprastose situacijose, skatinami būti inovatyvūs. Meninio ugdymo srityje, mokytojo paskatinti ir padedami, jie gali išmokti reikšti idėjas jiems prieinamomis, nesudėtingomis meno priemonėmis, išsakyti emocijas, išpūdžius, supratimą, kilusį stebint meno kūrinius, įvardyti menų svarbą gyvenime. Mokiniai įgyja saviraiškos gebėjimų jiems prieinamomis priemonėmis, savaip, ne vien žodžiais išreikšti savo emocijas, išpūdžius, kilusius stebint meno kūrinius, pagal individualias galimybes dalyvauti klasės kultūriniame gyvenime;

asmeninė. Ši kompetencija apima teigiamą savęs vertinimą, pasitikėjimą savimi, mokėjimą sutelkti jėgas siekiant užsibrėžtų tikslų. Ugdant asmeninę kompetenciją, mokiniai mokomi atsispirti nesėkmėms ir konfliktams, įveikti stresą, ieškoti paramos ir ją priimti, sąžiningai ir atsakingai veikti, numatyti savo elgesio padarinius, rūpintis savo ir kitų sveikata, saugiai elgtis ir saugoti aplinką. Dėmesys kreipiamas į tokių adaptacijos ir gyvenimo įgūdžių ugdymą, kaip emocijų raiška ir kito asmens emocijų raiškos supratimas, stresinių situacijų įveikimas, savo veiklos organizavimas, dalyvavimas grupės veikloje, pagrindinių savo ir kitų asmenų teisių ir pareigų pažinimas.

Atskirų dalykų esminės dalykinės kompetencijos detaliau aprašomos atitinkamoje bendrojoje programoje.

Ugdymo turinio pritaikymo specialiųjų poreikių mokiniams principai ir individualizavimo procedūros

Pritaikant Bendrąsias programas specialiųjų poreikių mokiniams, vadovaujamosi šiais principais:

didžiausios naudos mokiniui – ugdymo vieta, įstaiga ir ugdymo organizavimo būdai parenkami tariantis su tėvais ir specialistais taip, kad ugdymas duotų didžiausią naudą mokiniui, atsižvelgiant į jo ugdymosi poreikius;

individualizavimo – gerų ugdymo rezultatų siekiama individualizuojant ugdymo tikslus, metodus ir turinį, atsižvelgiant į mokinių galimybes ir specialiuosius poreikius, mokymosi sunkumus, gebėjimų raidos ypatybes, individualią pažangą;

praktiškumo – ugdymas vyksta per praktinio pobūdžio veiklas ir užduotis, orientuojamasi į mokinio praktinius gyvenimo poreikius.

Rengiant individualias programas, kol bus paskelbta nauja tvarka, vykdomos ligi šiol taikytos programų individualizavimo (modifikavimo ir adaptavimo) procedūros.

Programų modifikavimo žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams procedūros

Sprendimą apie programos modifikavimo būtinybę priima mokyklos Specialiojo ugdymo komisija, į kurios sudėtį yra įtrauktas logopedas ir specialusis pedagogas. Jei šių specialistų mokyklos Specialiojo ugdymo komisijoje nėra, mokinys vertinimui siunčiamas į pedagoginę psichologinę tarnybą ar centrą. Tėvai parašu patvirtina savo sutikimą pritaikyti –modifikuoti vaiko programą.

Modifikuotos programos pagrindas yra tos pačios klasės, kurioje mokosi vaikas, dalyko bendroji programa. Pritaikant bendrąją dalyko programą, laikomasi nuostatos, kad mokymasis pagal modifikuotą programą mokinys turėtų pasiekti bent jau minimalųjį tos klasės pasiekimų lygį. Jei reikia, mokytojas numato žemesnių klasių mokymosi spragų šalinimą.

Programa pritaikoma vienam trimestrai/pusmečiui, paskui vertinamas jos tikslingumas, efektyvumas, ji koreguojama ir plėtojama toliau.

Programą pritaikant žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniams, paprastinamas, konkretinamas, siaurinamas jos turinys, ypatingas dėmesys kreipiamas į alternatyvių mokymosi metodų išbandymą ir efektyviausiųjų atranką.

Modifikuojant dalyko bendrąją programą numatomos sutrikusius gebėjimus lavinančios užduotys arba tokie įprastų užduočių keitimo būdai, kad užduotys įgautų korekcinį pobūdį. Dalykų mokytojų užduotys, taikomos lavinti mokinių sutrikusius gebėjimus, itin svarbios tada, kai su mokiniu papildomai nedirba joks specialistas (nei logopedas, nei specialusis pedagogas).

Programų adaptavimo nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams procedūros

Sprendimą apie programos adaptavimo būtinybę priima Pedagoginė psichologinė tarnyba ar arba Centrai drauge su vaiko mokytoju ir tėvais, rekomendavus mokyklos Specialiojo ugdymo komisijai. Tėvai parašu patvirtina savo sutikimą pritaikyti adaptuotą programą vaikui.

Adaptuotoji programa turėtų būti glaudžiai susijusi su klasės mokymo programa, jei mokinys yra integruotai mokomas bendrojo lavinimo mokykloje. Adaptuotos programos turinio apimtis iš esmės sutampa su klasėje nagrinėjamu dalyko bendrosios programos turiniu, tačiau reikšmingai skirsis pasiekimų ir temų lygmuo, jos gali būti sukonkretintos ir paprastintos. Planuojant mokinio ugdymo uždavinius, pasiekimus ir pažangą galima remtis žemesnės klasės dalyko bendrojoje programoje aprašytais laukiamais mokinių pasiekimais.

Programa pritaikoma vienam trimestrai arba pusmečiui. Jei mokiniui programa adaptuojama jau nebe pirmus metus, ir jo mokymosi raida tolygi, mokytojo nuožiūra pritaikyta dalyko bendroji programa gali būti parengta visiems mokslo metams. Programą adaptuojant svarbu ieškoti mokiniui tinkančių alternatyvių mokymosi būdų ir užduočių, kurie padėtų lavinti sutrikusius gebėjimus ir pagerintų jo mokymąsi. Numatoma, kiek laiko ir kada skirti kartojimui ir kaip ugdyti svarbiausias dalyko ir bendrąsias kompetencijas.

Jeigu mokinių specialieji ugdymosi poreikiai to reikalauja, mokymas specialiojoje mokykloje organizuojamas atskiromis veiklos sritimis. Jos parenkamos iš Bendrųjų programų ir pritaikomos pagal mokinių gebėjimus. Svarbu, kad būtų ugdomi kiekvieno mokinio judėjimo, kalbos ir komunikavimo, socialiniai, funkciniai ir pažintiniai gebėjimai.

Mokymosi aplinka planuojama taip, kad mokiniai jaustųsi joje gerai ir galėtų mažais žingsneliais sėkmingai siekti asmeninės pažangos, ir pagal savo išgales pasiektų kuo geresnių rezultatų, mokytųsi bendrauti ir bendradarbiauti. Su kiekvienu mokiniu būtina bendrauti pagarbiai, paklausti jų pačių, ką jie norėtų veikti, kiek galima atsižvelgti į kiekvieno poreikius. Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams, reikia daugiau laiko užduotims atlikti nei kitiems bendrojo ugdymo klasėse besimokantiems mokiniams, todėl mokytojui svarbu būti kantriam ir suprasti, kokios papildomos konkrečios pagalbos mokiniui reikia.

Vertinant žinias ir pasiekimus remiamasi *Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata* (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr.

ISAK-256). Mokinio, besimokančio pagal modifikuotą arba adaptuotą programą, žinios vertinamos ta pačia vertinimo sistema, kaip ir visų klasės mokinių, bet individualizuotos programos lygiu. Jeigu mokinys gerai atliko jam skirtas užduotis, pasiekė jo programoje numatytus tikslus, įgijo planuotus įgūdžius, jis turi teisę gauti patį geriausią įvertinimą, kurį gautų bet kuris kitas jam skirtas užduotis atlikęs mokinys. Ugdymo sistemoje diferencijuojamasis veiksnys yra programa, bet ne pažymys, kuris atspindi mokymosi kokybę.

Mokantis daug dėmesio skiriama formuojamajam vertinimui. Gali būti taikomas ir diagnostinis vertinimas. Svarbu, kad šio vertinimo užduotys atitiktų tai, ko buvo mokoma, o mokiniai iš anksto žinotų, už ką ir kaip bus vertinami.

Baigiant kursą gali būti taikomas apibendrinamasis vertinimas.

Ugdymo procese vyrauja mokyti padedantis vertinimas:

- mokytojas nuolat stebi mokinių mokymąsi ir jiems laiku teikia konkrečią individualizuotą grįžtamąją informaciją apie jų pažangą ir pasiekimus, nurodo sėkmę ir spragas, padeda siekti daugiau;

- remdamasis vertinimo informacija mokytojas teikia pagalbą tiems mokiniams, kuriems jos reikia;

- mokiniai mokomi vertinti ir įsivertinti, atsižvelgiant į pasiektus rezultatus, kelti tolesnio mokymosi tikslus;

- mokytojas informuoja mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus), kitus mokytojus apie mokinio pasiekimus, jo mokymąsi, reikalingą konkrečią pagalbą;

- remdamasis vertinimo informacija mokytojas rengia ir (arba) koreguoja tolesnio ugdymo planą, aptaria jį su kolegomis, mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais), mokyklos Specialiojo ugdymo komisija.

Ugdymo gairės

Individualizuojant ugdymą, svarbu atsižvelgti į kiekvieno mokinio asmenybės ir elgesio ypatumus, emocijų ir pažintinių procesų išsivystymą. Dalį individualizavimui reikalingų duomenų mokytojai gali rasti mokinio psichologinio-pedagoginio įvertinimo išvadose ir rekomendacijose. Kitus duomenis mokytojas susirenka pats stebėdamas ir vertindamas mokinio elgesį įprastose socialinėse situacijose, analizuodamas individualius mokinio mokymosi ypatumus.

Primename, kad kiekvienam atskiram mokiniui dalis ar net daugelis ypatumų, aprašomų šioje dalyje, gali būti nebūdingi, nes specialiųjų poreikių mokinių sutrikimai ir adaptacijos įgūdžiai būna labai įvairūs.

Šioje dalyje pateikiami atskirų pažintinių procesų sutrikimų apibūdinimai bei galimos pedagoginės pagalbos strategijos, kurias gali taikyti kiekvienas dalyko mokytojas. Jeigu su mokiniu atskirai dirba specialusis pedagogas ar/ir logopedas, dėl taikomos pagalbos strategijų reikėtų susitarti su juo/jais.

Ypač mokytojai turėtų atkreipti dėmesį į mokinių **metakognityvinių gebėjimų** išsivystymo lygį. Su metakognityviniais gebėjimais susiję pagrindiniai mokymosi proceso reguliavimo įgūdžiai: veiklos planavimas, savikontrolė, įvertinimas. Planavimas – tinkamų mokymosi strategijų pasirinkimas ir veiklos rezultatų numatymas. Savikontrolė – savireguliacijos strategijų taikymas, tiesioginis žinojimas apie užduoties atlikimo eigą. Geros savikontrolės pavyzdys – periodiškai savęs tikrinimas mokantis. Įvertinimas – mokymosi pasiekimų įsivertinimas, susijęs su mokymosi efektyvumo vertinimu.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių metakognityviniai gebėjimai yra silpni, o žemų intelektinių gebėjimų mokinių gali būti netolygūs ir atitikti jaunesniojo amžiaus vaikų gebėjimus.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- mokykite išklaudyti paprastus mokytojo nurodymus;
- paprašykite garsiai pakartoti paprastą užduotį ir mokykite mokinį tyliai kartoti pačiam sau, ką reikia daryti;

- mokykite įsidėmėti loginę užduoties atlikimo seką, užduočių atlikimo žingsnius, kad prireikus vėl „išprotautų“ tą patį, t. y. orientuotųsi ne tik į įsimenamą informaciją, faktus, rezultatus, bet ir į veikimo būdą;
- mokykite planuoti savo veiklą, užduotis atlikti iš eilės ar pagal jų svarbą;
- mokykite mokinius vertinti savo ir kitų darbo planingumą, apgalvotumą, nuoseklumą.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių, aplinkos bei mokomosios medžiagos **suvokimui** būdingas lėtumas, siaurumas, fragmentiškumas, nepakankamas diferencijuotumas. Mokiniai aktyviai reaguoja į tuos dirgiklius, kuriuos jau atpažįsta, ir gali labai menkai arba visai nesureaguoti į svarbius, bet nežinomus dirgiklius. Todėl šių mokinių pasaulio pažinimas yra ribotas. Galimi erdvės suvokimo sutrikimai, kurie išryškėja mokiniui mokantis rašyti, atliekant rankų darbus, formuojantis gamtos, geografijos ir kitus vaizdinius.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- ribokite naujos medžiagos kiekį, ją pateikite palaiptams sunkėjanti tvarka taip, kad per vieną pamoką mokiniui tektų įveikti tik vieną sunkumą;
- informaciją pateikite įvairiais būdais: žodžiu, raštu, vaizdu, garsu;
- mokykite orientotis erdvėje: liepkite nueiti tam tikra kryptimi, nupiešti popieriaus lapo dešinėje, kairėje pusėje, lapo viduryje, viršuje, apačioje, skirti kairės ir dešinės rankų pirštus, kojų batus;
- mokykite orientotis laike, naudodami laikrodžius, kalendorius bei kitą vaizdinę medžiagą, atspindinčią metų laikų pagrindinius požymius, nusakyti sezoninius gamtos pasikeitimus.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių **dėmesys** dažniausiai yra nevalingas, pasyvus, jį sukeliantys įvykiai nesusiję su žmogaus veiklos tikslu ir valios pastangomis. Todėl tokie mokiniai greičiau atkreipia dėmesį į daiktus, ryškiai išsiskiriančius iš aplinkos savo spalva, forma, garsais ir kt. Bet mokiniui yra sunku sukonzentruoti dėmesį į tikslingą, kryptingą, planingą veiklą. Net jeigu ir pavyksta jį sukonzentruoti, tai trumpam. Dalis nežymiai sutrikusio intelekto mokinių dėl pastovios jaudinimo būsenos yra impulsyvūs, neramūs, išsiblaškę, todėl dažnai neišklauso žodinių instrukcijų, skaitydami praleidinėja raides, žodžius, skaito spėliodami, nesilaikydami skyrybos ženklų. Pasakodami gali įterpti žodžių, sakinių, nesusijusių su situacija. Rašydami dažnai parašo tik dalį žodžio, praleidinėja raides.

Dėmesio sukaupimas labai supaprastėja mokiniui pavargus, ypač po ilgesnio protinio darbo. Jo atstatymui reikia ilgesnio poilsio.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- skirkite tik po vieną užduotį arba ilgesnes užduotis skirstykite etapais;
- instrukcijas pateikite trumpai arba išskaidykite dalimis, geriausiai laikytis vieno sakinio principo;
- tekstines užduotis parenkite stambiu šriftu, plačiu intervalu, sumaketuotas/pateiktas išskiriant prasmines dalis, iliustruokite paveikslėliais, įvairiomis spalvomis.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai dažnai atsilieka moksle dėl trumpalaikės ir ilgalaiinės **atminties** sutrikimų, regimosios ir girdimosios atminties dominavimo viena kitos atžvilgiu, įsiminimo ir atgaminimo strategijų stokos.

Ypač sunkiai įsiminama abstrakti, sudėtingesnė medžiaga, reikalaujanti loginės atminties. Įsiminimui būtinas kartojimas, nes įsiminama lėčiau, lengviau įsiminamos ryškesnės detalės, atskiri faktai, kurie pateikiami vaizdžiai forma, o sunkiau – išvados, apibendrinimai, išdėstyti žodžiu ir mokinių suvokti klausia. Daug medžiagos neišsilaiko atmintyje – ji užmirštama. Dažnai mokiniai atgamina atsitiktinę medžiagą, atskirus faktus, pateiktus pavyzdžius vietoj taisyklių, išvadų. Atgaminama medžiaga būna netiksli ir atgaminimas vyksta lėčiau, būtina mokytojo pagalba klausimais. Tokie mokiniai lėčiau nei jų bendraamžiai išmoksta pakankamai gerai skaityti, daug sunkiau supranta tekstą. Sunkiai išmoksta mintinai eilėraščius, dainų tekstus.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- patikrinkite, ar mokinys neatlieka užduoties todėl, kad nesupranta jos, ar todėl, kad jau pamiršo, ką daryti;
- nurodymus ir užduotis pasakykite žodžiu ir pateikite raštu, o mokymuisi skirta informacija turi būti ant mokinio stalo, priminkite, kaip ja naudotis;
- naudokite papildomą vaizdinę medžiagą (konkrečią, nesudėtingą, tinkamų spalvų), padedančią suvokti ir įsiminti pateikiamą informaciją;
- orientuokitės į mokinio veiklą, nes praktinė veikla padeda geriau įsiminti informaciją;
- skirkite daug dėmesio jau turimų žinių pakartojimui ir susiejimui su nauja informacija.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams yra būdingi loginio **mąstymo** operacijų sutrikimai, pasireiškiantys nesugebėjimu adekvačiai apibendrinti, abstrahuoti, lyginti, nustatinėti loginius ryšius, santykius tarp daiktų ir reiškinių, daryti išvadas, spręsti uždavinius, planuoti ir numatyti rezultatus ir pan. Minėtų mokinių mąstymas išlieka vaizdinis-veiksminis gerokai ilgesnį laiką nei kitų mokinių. Ši aplinkybė labai apsunkina mokymosi procesą. Ypač tokiems mokiniams sunku daryti išvadas. Išmokę taisyklę mintinai, nemoka jos taikyti praktikoje ar pailustruoti pavyzdžiais, o dėl prasto sugebėjimo apibendrinti, blogai supranta apibendrintas tam tikros rūšies užduočių atlikimo taisykles. Mokinys, atlikdamas analogišką užduotį, savarankiškai nepritaiko (arba nepakankamai pritaiko) jau išaiškintų dėsningumą ir taisyklių arba nekritiškai taiko tokį veiklos būdą, kurį naudojo atlikdamas prieš tai buvusią užduotį. Nežymiai sutrikusio intelekto mokinių žemas mąstymo kūrybiškumas.

Mokiniai dažnai negali deramai dalyvauti įvairiuose žaidimuose, pratybose, nes nesupranta taisyklių, instrukcijų. Jų mąstymui būdingas nelankstumas, lėtumas, siaurumas, paviršutiniškumas, nekritiškumas.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- atsisakykite užduočių, reikalaujančių sudėtingesnio apibendrinamojo mąstymo, sudėtingesnių sąvokų ir terminų įvardymo (pavyzdžiui, *apibūdinti*, *palyginti* ir kt.), vietoj jų formuokite konkretų, vaizdingą mąstymą, pavyzdžiui, liepkite mokiniams situacijas ar procesus nusakyti savais žodžiais;
- mokykite abstrakčių sąvokų (dydžio, apimties, tūrio ir kt.), naudodami konkrečius objektus;
- mokydami suprasti priežasties-pasekmės santykį, naudokite įvykių (reiškinių, elgesio) paveikslėlių seriją, pagal kurią, išdėsčius teisinga tvarka, galima paaiškinti įvykių seką;
- per pamoką leiskite naudotis papildomomis pagalbinėmis mokymo(si) priemonėmis (sudėties, daugybės, matų lentelėmis, taisyklių kortelėmis, žodynais, vaizdine medžiaga, sudarytu užduoties atlikimo planu ir pan.).

Nežymiai sutrikusio intelekto mokinio poreikis bendrauti, pažinti pasaulį gali būti palyginti nedidelis. Dėl centrinės nervų sistemos pažeidimų gali sutrikti **kalbos** vystymasis ar vėluoti 3–4 metus. Tokiu atveju atitinkamai vėluoja visi tokio vaiko kalbos vystymosi etapai. Labiausiai sutrinka sudėtingiausi kalbinės veiklos lygmenys – prasminis (turinys) ir kalbinis (žodynas, sakiniai). Mokiniai, turintys ryškių kalbos supratimo trūkumų, sakinyje negali išskirti prasminių žodžių, o neturintys ryškesnių kalbos trūkumų, suvokia elementarius sakinius, įsimena informaciją, perteikiamą gerai žinomais žodžiais.

Nors mokinių kalba gali būti nepilnavertė, tačiau ji atlieka savo pagrindines funkcijas: vaikai kalbos priemonėmis bendrauja, išreiškia emocijas, jausmus bei perteikia prašymus, įsakymus. Tačiau nežymiai sutrikusio intelekto mokinių kalba silpniau atlieka intelektinę funkciją, nepakankamai reguliuoja mokinių elgesį bei prasčiau atlieka informacinę funkciją. Šiai mokinių grupei būdingi kalbos planavimo, realizavimo ir kontrolės trūkumai. Dažniausiai mokiniai negali savarankiškai pasakoti, tikslingai įsijungti į pokalbius ar diskusijas.

Panašiu, tik silpniau pasireiškiančių, sunkumų dažnai patiria ir žemų (riboto intelekto) gebėjimų mokiniai.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- užduočių instrukcijose, tekstuose prašykite išskirti prasminius žadžius;
- mokykite pasakoti skatindami ir struktūruodami pasakojimą klausimais ar pratindami pasakoti pagal mokytojo parengtą planą;
- įtraukite į diskusijas, pokalbius, sudarykite sąlygas dalyvauti grupinėse klasės veiklose.

Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams dažnai būdingas **emocinis nesubrendimas**, pasireiškiantis jausmų primityvumu, nepakankamu diferencijuotumu ar neadekvatumu konkrečiai situacijai, staigia nuotaikų kaita. Mokiniai gali turėti **savireguliacijos sutrikimų**, t. y. gali būti sutrikęs gebėjimas organizuoti savo veiklą bei kontroliuoti savo emocijas, elgesį. Mokiniai gali elgtis neadekvačiai: pernelyg laisvai, be reikiamos socialinės distancijos, netgi familiariai bendrauti su mokytoju ar su svetimais žmonėmis arba gali būti abejingi viskam, kas vyksta, pasyvūs ir apatiški. Dalis nežymiai sutrikusio intelekto mokinių gali turėti elgesio patologijų. Tokiems mokiniams pirmiausia iškyla asmenybės komponentų neišsivystymas: sumažėjęs kritiškumo jausmas, neigiamų potraukių atsiradimas, anksti pasireiškia piktumas, nesugebėjimas žaisti su vaikais, savo elgesio nekontroliavimas. Mokykloje vaikas pasižymi daug menkesne mokymosi motyvacija, nesidomi net įdomia medžiaga. Gali pasireikšti opozicinis neklusnumas ir nuolatinis elgesio bei tvarkos taisyklių laužymas. Tai vėliau perauga į bėgimą iš pamokų, valkatavimą. Tokie mokiniai lengvai gali būti įtraukiami į vagiliavimą, įvairių nusikaltimų darymą.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- mokykite mokinį atpažinti ir įvardyti savo paprasčiausias emocijas;
- aiškiai pasakykite, koks elgesys yra tinkamas;
- klasėje sukurkite ir kryptingai įgyvendinkite elgesio taisykles;
- naudokite vaidmenų žaidimus socialinio elgesio įgūdžiams ugdyti (pavyzdžiui teatre, kavinėje, parduotuvėje ir pan.);
- padėkite suprasti tradicijas, visuomeninės veiklos normas (kaip kiti mokiniai reaguoja į įvairius dalykus, kaip dirba parlamentas, kaip bankas atlieka operacijas ir kt.);
- tinka visos strategijos, kurios padeda sukaupti dėmesį.

Nors daugelis nežymiai sutrikusio intelekto mokinių **fiziškai** vystosi pagal bendrus vystymosi dėsningumus, tačiau kai kurie mokiniai, pvz., po persirgtų galvos smegenų ligų, gali turėti motorikos sutrikimų: sutrikusią pusiausvyrą, judesių koordinacijos sutrikimų, netaisyklingą laikyseną, stereotipinius judesius, sutrikusius smulkius pirštų judesius. Jei taip atsitinka, mokiniai dažnai labai nepasitiki savimi, prašo mokytojo pagalbos.

Mokytojo pagalbos strategijos:

- įsitikinkite, kad mokymosi aplinka yra saugi;
- skatinkite motorikos treniravimą ir ugdykite pasitikėjimą savimi;
- skirkite daugiau laiko užduotims, kurių metu mokiniui reikia judėti, atlikti rankų judesius.

Sutrikusio intelekto mokiniai gali turėti ir **kitų specialiųjų poreikių**, susijusių su įgimtomis savybėmis, sveikatos būseną ar laikiniais jos sutrikimais, asmenybės raidos sutrikimais, nepalankia socialinės aplinkos įtaka.

Mokymosi sunkumus, žemus pasiekimus gali nulemti ir kiti mokinio turimi specialieji poreikiai, kurie nėra susiję su intelekto sutrikimais, bet gali sudaryti klaidingą išpūdį, kad yra žemų (riboto intelekto) gebėjimų ar nežymiai sutrikusio intelekto mokiny.

Taip gali būti suvokiami mokiniai, turintys mokymosi negalių, t. y. pažintinių procesų sutrikimų, pasireiškiančių kalbėjimo, rašymo, skaitymo, matematinių įgūdžių formavimosi sunkumais ar mokiniai, turintys savireguliacijos sutrikimų, dėl menko gebėjimo organizuoti savo veiklą: numatyti, planuoti veiksmus, darbo etapus, darbą kantriai atlikti iki galo, įveikti kliūtis ir

pasiekti rezultata, ar mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, pasireiškiančių dėmesio koncentracijos trūkumu, mokymosi motyvacijos stoka, interesų ribotumu, vengimu dirbti ir bendradarbiauti.

Mokinio dvikalbystė, socialinis, kultūrinis skirtingumas gali lemti mokymosi sunkumus, apsunkinti socialinę adaptaciją ir taip pat sudaryti klaidingą įspūdį, kad yra žemų (riboto intelekto) gebėjimų ar nežymiai sutrikusio intelekto mokinys.

Mokinių, ugdomų dvikalbystės sąlygomis, kai šeimoje bendraujama ir mokykloje mokoma skirtingomis kalbomis, vartojamos kalbos ypatumai dažnai lyginami su vienakalbių kalbos vystymosi normomis. Todėl mokytojai gali pastebėti lėtesnį kalbinių įgūdžių susidarymą, komunikavimo buitine kalba dominavimą, sunkumus suprantant sudėtingesnius grožinius ar mokomųjų dalykų tekstus. Mokymosi kalbos vartojimas pagerėja, kai mokinys išskiria dominuojančią kalbą.

Socialinis ar kultūrinis skirtingumas gali apsunkinti mokinio adaptaciją mokykloje, lemti socialinę atskirtį, o mokymosi sunkumai gali kilti dėl to, kad mokiniai tiesiog nežino, kaip reikia elgtis vienoje ar kitoje socialinėje situacijoje, skiriasi jų įpročiai, bendravimo normos, vertybės, papročiai.

Tinkamai organizuota ir taikoma specialioji pedagoginė, psichologinė, socialinė pagalba gali pagerinti tokių mokinių socialinę adaptaciją ir mokymosi pasiekimus. Dalyko mokytojai, individualizuodami ugdymą, modifikuoja vieno ar kelių ugdymo turinio dalykų programas, kartu su pagalbos specialistais pasirenka minėtiems mokiniams tinkamas ugdymo strategijas, mokymo metodus ir priemones, organizuoja mokymo aplinką.

Mokytojai gali remtis parengtomis bendrosiomis programomis kurtiesiems ir neprisigirdintiesiems: lietuvių gestų kalbos – pradiniam ir pagrindiniam ugdymui (žr. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų 3 priedą. Kalbos*)

Šios rekomendacijos yra tęsinys *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijų specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui* (Vilnius, 2009).

Mokytojams, norintiems pagilinti žinias specialiojo ugdymo ir pedagoginės pagalbos žinias, gali būti naudingi šie leidiniai:

East V., Evans L. *Vienu žvilgsniu. Praktinis vaiko specialiųjų poreikių tenkinimo vadovas*. Vilnius, 2008.

Galkienė A. *Heterogeninių grupių didaktika*. Šiauliai, 2007.

Hallahan D. P., Kaufman J. M. *Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius, 2003.